

## Lærerveiledning

### **Velkommen til tXt-aksjonen 2014: *Handling bak ordene***

Denne lærerveiledningen inneholder tips og ideer som vi håper kan inspirere dere i arbeidet med å legge til rette for at elevene utvikler leselyst og engasjement for lesing.

I den reviderte læreplanen i norsk står det at «opplæringen i lesing skal stimulere elevens lyst og evne til å lese og skrive, og innebærer at eleven skal lese ulike tekster, både for å lære og for å oppleve.» Elevene må derfor få «engasjere seg i tekster og få innsikt i andre menneskers tanker, opplevelser og skaperkraft.» Litteraturen spiller her en nøkkelrolle. Den gode leseopplevelsen er sentral for å skape engasjement for lesing blant unge. Oppgavene i denne lærerveiledningen legger vekt på å la elevenes opplevelser komme til orde og å få frem mulighetene i litteraturen. Utdrag og oppgaver skal stimulere til leselyst, gi rom for utveksling av tanker, synspunkter og meninger, og bidra til refleksjon over den litterære erfaringen.

Lærerveiledningen er tredelt. Oppgavene i den første delen er ment å brukes på antologien, *Handling bak ordene*, i sin helhet. Her velger elevene selv hvilke utdrag de leser, og gjør oppgavene med utgangspunkt i de utdragene de har lest. I den andre delen vil du finne opplegg der klassen kan arbeide med enkeltutdrag fra antologien. Her er det oppgitt hvilke av målene i læreplanen hvert av oppleggene dekker. Den tredje delen er forslag til bonusoppgaver klassen kan jobbe med. I tillegg finner dere bonusspor på nettsidene, txt.no, i feltet under hvert utdrag, som dere kan bruke som dere ønsker

#### **Proessorientert lesing**

Den didaktiske rammen rundt oppleggene er proessorientert lesing, en god og fleksibel metode for å vekke lyst og engasjement for litteratur. Vi har delt opp alle oppgavene i fasene - før, under og etter lesingen. Målet er at teksten åpnes for elevene, og de får bidra aktivt med utgangspunkt i egne opplevelser og erfaringer. Samtidig får du som lærer muligheten til å fungere som modell i de delene av lesingen der du mener at elevene dine trenger støtte.

Mange ulike aktiviteter kan gjennomføres med et slikt metodeverk. Det er derfor også mange muligheter for å variere den leseundervisningen som finner sted i en slik didaktisk ramme, og du har gode muligheter for å kombinere de konkrete forslagene i lærerveiledningen med dine egne favoritter dersom du ønsker det.

Vi håper dere lar dere inspirere av tekstene i antologien og finner nytte i noen av forslagene til opplegg i denne lærerveiledningen. Vi håper også at dere som lærere gir elevene tid til å diskutere og legger til rette for at elevene kan lese videre på egenhånd, også etter at arbeidet i klasserommet er over.

#### **Tilbakemelding**

For å lage en god antologi er vi avhengig av tilbakemeldinger fra dere som bruker den i skolehverdagen. Vi oppfordrer alle klasser til å delta i årets klassekonkurranse og håper vi får inn mange ærlige og

velbegrunnede 'anmeldelser' av årets tXt-antologi (les mer om årets konkurranser på neste side eller på txt.no). I tillegg sender vi ut et skjema for tilbakemeldinger til alle dere lærere i løpet av høsten, og vi blir svært takknemlig for alle som svarer.

Lykke til med det viktige arbeidet dere gjør for å spre engasjement for lesing og interesse for litteratur blant elevene!

*Hilsen Foreningen !les*

*Lærerveiledningen er utarbeidet av Troels Posselt og Kristin Li i Foreningen !les. Begge er utdannet lærere og har erfaring fra norskfaget i skolen.*

## **ÅRETS KONKURRANSER**

### **Klassekonkurranse - Vinn forfatterbesøk eller bøker**

#### **Svarfrist 1. desember 2014**

Hva synes klassen din om årets tXt-antologi, *Handling bak ordene*? Skriv en anmeldelse og fortell oss hva dere synes om de ulike utdragene som er med i boka. Likte dere tekstene? Send inn klassens vurdering til les@foreningenles.no. En klasse vinner et forfatterbesøk, og alle som sender inn et bidrag deltar dessuten i trekningen av ti bokpakker.

### **Individuell fotokonkurranse - Vinn MacBook Pro**

#### **Svarfrist 1. november 2014**

I årets tXt-aksjon kan elevene delta i en fotokonkurranse. Bildene kan ende opp med å illustrere skrivekonkurransens vinnerbidrag i neste utgave av Faktafyk, sakprosamagasinet for ungdom. Elevene tar bilder som kan egne seg til å illustrere en tekst om klima i magasinet Faktafyk og deltar ved å tagge bildene med #tXtKlima på Instagram eller sende bidraget direkte til les@foreningenles.no. Slik blir de automatisk med i kåringen av de beste bildene. Foreningen !les må fritt kunne benytte alle innsendte bidrag.

### **Skrivekonkurranse om klima for elever på 9. trinn**

#### **Vinn reise, opphold og skrivekurs med forfattere i Oslo**

#### **Svarfrist 5. oktober**

FNs klimapanel la våren 2014 fram en rapport som sier at klimaendringer kan føre til lavere matproduksjon, utryddelse av arter, tørke og oversvømmelse.

Foreningen !les, Forfatternes klimaaksjon og Norsk Forfattersentrum ønsker dine tanker om utfordringene med klimaendringene.

Skal Norge hente opp alt av olje og gass? Trenger vi være redd for hva ekspertene sier? Er det vårt ansvar? Skriv et innlegg, en novelle, en artikkel eller en annen tekst som belyser problemstillingen. Få inspirasjon på txt.no.

Vi kårer de ti beste tekstene. En av vinnertekstene kommer på trykk i neste nummer av Faktafyk, og alle blir publisert i Faktafyks e-magasin.

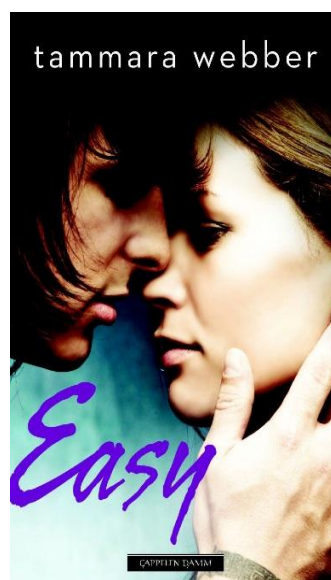
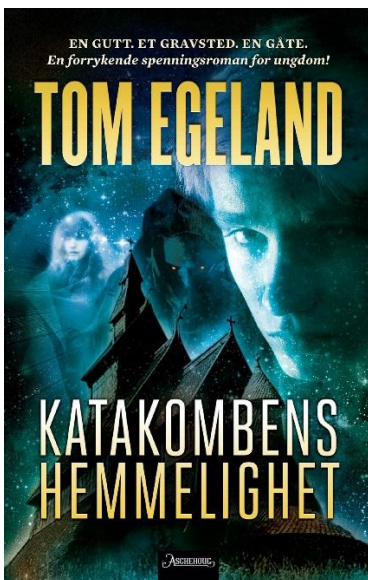
**Gå inn på txt.no for fullstendige tekster om konkurransene!**

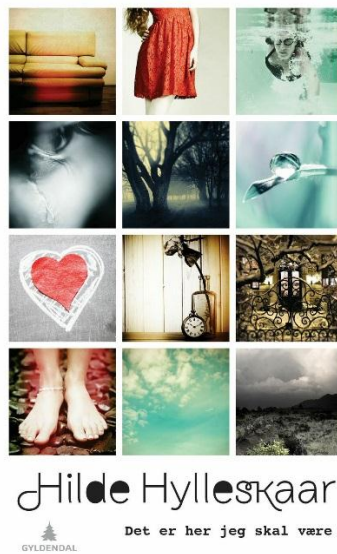
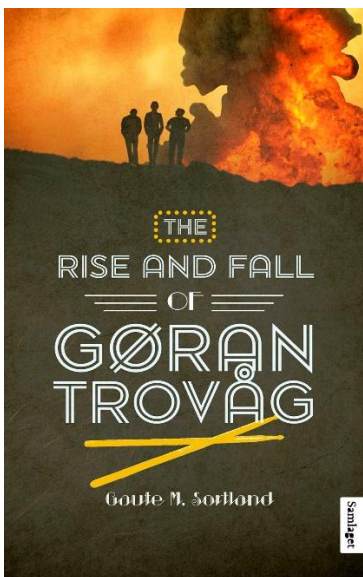
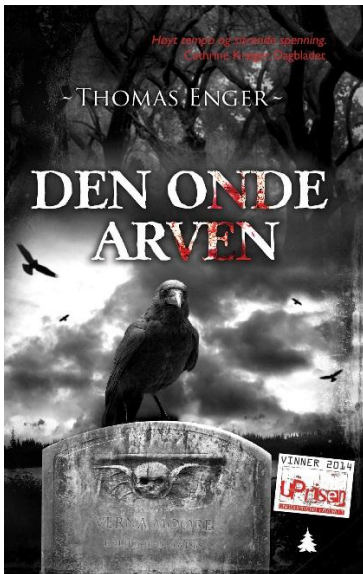
# Undervisningsopplegg til txt 2014 – *Handling bak ordene*

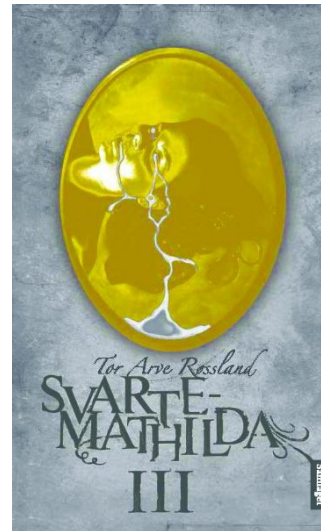
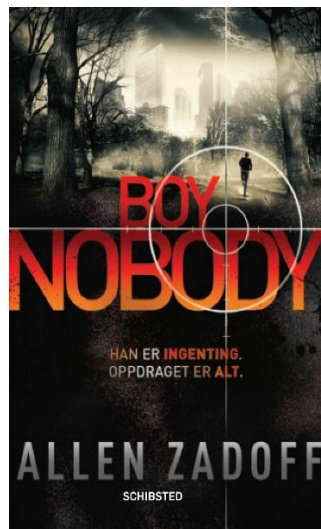
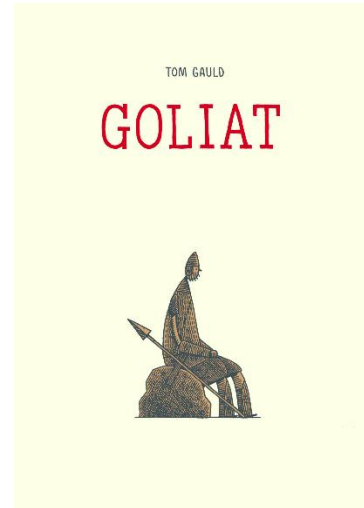
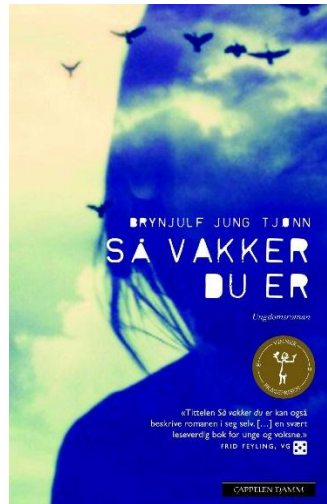
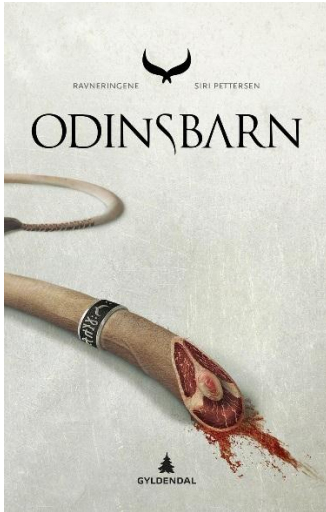
## Del 1 Førlesing

### A. Hva tror du boka handler om?

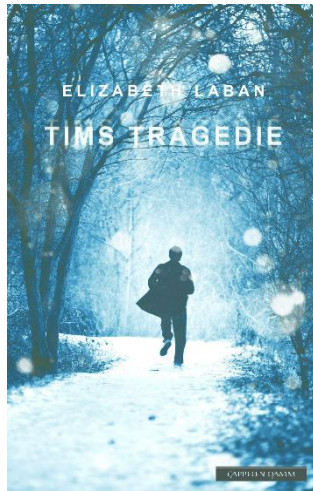
1. Les tittelen. - Hva tror du boka handler om?
2. Hva tenker du på når du leser tittelen og ser omslaget?  
Hvilke følelser eller assosiasjoner får du? Skriv stikkord.
3. Del stikkordene i klassen eller i grupper. Får dere nye tanker, ideer, assosiasjoner - skriv dem ned!











**B. Hvilke bøker har du lyst til å lese?**

1. Bla i antologien, *Handling bak ordene*, og les ingressene til de ulike utdragene.
2. Velg noen utdrag du har lyst til å lese, og noen du ikke tror du vil like.
3. Begrunn valgene dine.

Utdrag jeg har lyst til å lese:	Fordi:
Utdrag jeg ikke tror jeg vil like:	Fordi:

Del med klassen eller gruppa hvilke bøker du har valgt.

## Del 2 Underveis

### A. Leselogg

Les utdragene fra bøkene du valgte fra antologien *Handling bak ordene*.

Noter i denne leselogg mens du leser.

Setter utdraget i gang bestemte følelser? Er det noe som gjør deg  irritert? glad? sint? trist? skuffet? tankefull? overrasket? engasjert?	
Hvilke personer er viktige i utdraget? Noter stikkord om personene. Hvem forteller?	
Noter spørsmål til det du ikke forstår i teksten: Er det noe du lurer på, noe som gjør deg nysgjerrig?	
Er teksten skrevet på en spesiell måte? Er det for eksempel mye dialog? Er det mye beskrivelser? Hvordan er språket?	
Noe annet du har lest som minner deg om det du leser nå?	
Noe du bare kom til å tenke på?	



### Del 3 Etterlesing

- A) Tenk på et utdrag du likte eller ikke likte å lese. Prøv å beskrive hvordan du opplevde å lese dette utdraget?

Når du beskriver leseopplevelsen din kan du for eksempel bruke noen av disse igangsetterne:

Da jeg leste, la jeg merke til...

Jeg synes at...

Jeg likte godt da...

Jeg ble irritert over...

Det gjorde inntrykk på meg at...

Hvis jeg var...

Jeg ble skuffet over...

Jeg ble overrasket over...

Slutten var...

Jeg likte teksten fordi...

Jeg likte ikke teksten fordi..

- B) Etter at du har lest utdrag fra *Handling bak ordene*, kan du dele leseopplevelsen din med klassen eller gruppa. Ta utgangspunkt i notatene dine og setningene med igangsetterne. Si også noe om hvordan forventningene dine ble møtt. Stemmer opplevelsen din av tekstene overens med det du først tenkte da du så tittel, bokomslag og ingress?

### C) Utgangspunkt for litterær samtale/ vurdering

*Disse punktene kan brukes når klassen snakker om ett av utdragene i antologien. De kan også brukes når du vil fordype deg i ett av utdragene du har lest. Du kan bruke dem som tips til hvordan du kan skrive en bokanmeldelse eller forberede en bokpresentasjon. (Hvis du vil anmelde hele antologien: Les om konkurransen på [lenke](#)).*

Se nærmere på det utdraget du likte best eller på det du likte minst. Si noe om hva som gjorde at du likte eller ikke likte dette utdraget. Her er noen forslag til hvordan du kan gå fram når du skal si din mening om en tekst.

-Synes du tittelen og omslaget passer til utdraget?

-Er utdraget fengende? Er det ytre eller indre spenning? Skjer det mye, eller er det mest tanker og skildringer? Hvordan slutter utdraget? Får det deg til å tenke på hva som skjer videre? Brått, uventet, overraskende? Ord som kan sammenfatte opplevelsen: gripende, troverdig, overraskende, morsom, ekkel, treg.

-Er det lett å leve seg inn i teksten, lett å kjenne seg igjen? Hva var det som gjorde at du levde deg inn i handlingen (eller ikke)?

-Hvilket inntrykk har du av personene? Forklar hvorfor du har dette inntrykket. Hvordan er forholdet mellom personene i teksten? Har det noe å gjøre med hvordan teksten er fortalt? Hvem har synsvinkelen i teksten? Fra hvilke øyne ser vi det som skjer?

-Er historien troverdig, eller er det som skjer ikke realistisk? Tenk også på karakterer og miljø. Virker personene og miljøet ekte? (I ei fantasy-bok er det sannsynlig at det dukker opp trollmenn med magiske krefter. I disse tilfellene må du spørre deg om det er troverdig i forhold til sjangeren og bokens fortelling. Ikke i forhold til virkeligheten. Synes du magien fungerer?)

-Hvordan er språket? Hvordan synes du språkbruken passer til innholdet, til personene og de emnene som tas opp? Var utdraget lett å lese? Hvorfor eller hvorfor ikke?

-Er teksten original, eller ligner den på andre bøker du har lest eller hørt om?

-Hva vil du si at teksten handler om? Gir den deg noe å tenke på? Har teksten noe viktig å si deg, noe viktig å si til andre? Forteller teksten noe om å være ung, eller sier noe som ungdom trenger/ liker å lese om?

-Hva er tekstens svakhet? Hva irriterte deg? Hva er tekstens styrke? Hva var det beste med teksten? Er det noe i teksten som du synes det ville være interessant å diskutere?

-Si din mening: Hvorfor er dette det beste/ det dårligste utdraget? Hvorfor er dette bedre/dårligere enn andre? Vil du anbefale det til andre?

## Opplegg om litterær smak og kvalitet

Be elevene tenke over hvilke bøker de liker og hvorfor de liker akkurat disse bøkene.

### A) Hvilke bøker liker vi?

Be elevene tenke over hvilke bøker de liker, og hvorfor de liker akkurat disse bøkene.

Oppgaven kan konkretiseres på følgende måte:

Be elevene lage hver sin liste over bøker de liker. Det kan være nye eller gamle opplevelser, romaner, fortellinger, sakprosa, tegneserier osv. Har de en favoritt?

Be dem velge ut den eller de bøkene som de liker aller best og begrunne eller forklare – ev. skriftlig – hvorfor det er nettopp disse 3 bøkene, for eksempel, som har gitt dem de beste leseopplevelsene. Hva er det som gjør at de har likt disse bøkene? Hvor viktig er handlingen? Er bøkene spennende? Morsomme? Gripende? Overraskende? Troverdige? Er det emnet/tema som er interessant eller behandlet på en interessant måte? Er det pga. personer man blir glad i, beundrer fordi de er annerledes, kule osv.? Er bøkene godt skrevet? Har de en god slutt? Annet? Er det noen som er skrevet av samme forfatter? Noen som er i samme sjanger?

Det er viktig at det kommer tydelig frem at læreren er oppriktig interessert, og at elevene prøver å være så ærlige og presise som de klarer når de begrunner valgene sine.

Du kan ev. også be elevene skrive ned et par bøker som de har mislikt. Hvordan er disse bøkene? Hva er det som gjør at de ikke har likt dem?

Be også elevene tenke tilbake på bøker de har likt da de var yngre. Hvordan var disse bøker, og hvorfor likte de dem? Har smaken deres endret seg?

### B) Samtale i hel klasse om litterær kvalitet

Be elevene dele favorittene deres med klassen. Skriv titlene på tavla. Er det bøker som blir nevnt mange ganger, er det noen som bare få har klart å oppdage?

Snakk deretter om hva elevene synes kjennetegner gode bøker de har lest. De kan med fordel bruke begrunnelsene som de har notert i oppgaven over. Hva er det viktigste for at man skal lese og like en bok?

På bakgrunn av samtalen forsøker klassen å bli enige om 5-10 punkter som kjennetegner en god ungdomsbok. Lærer og elever noterer disse kriteriene til senere bruk.

## Opplegg til utdrag fra *Katakombens hemmelighet* av Tom Egeland

Det kan være en god idé å gjennomføre opplegget om litterær kvalitet før eller i rett forkant av dette opplegget (f.eks. som del av førlesingen). Dette opplegget om utdraget fra *Katakombens hemmelighet* kan imidlertid også anvendes uten en separat diskusjon om litterær kvalitet.

### A. FØR:

Klassesamtale.

Se på bokomslag og tittel, ev. også sjangerlogo og ingress.  
Snakk i klassen om hvilke forventninger dere har til teksten.

Samtalen kan konkretiseres med utgangspunkt i spørsmål som:

Hvilke tanker setter tittelen i gang? Vet dere hva en katakombe er? Hvilke hemmeligheter kan knytte seg til en katakombe? Hva forestiller omslaget? Hvilket inntrykk får dere av personene på bildet? Hvilken stemning kommer tydeligst frem på omslaget – romantisk, spennende, skummel, morsom, pinlig? Hva tror dere teksten handler om? Kjenner dere historier (fra litteratur, film, TV, teater, spill) som minner om dette? Hva vet dere om krimsjangeren? Synes dere det er sammenheng mellom omslag, tittel og sjangerlogo? Forskjeller? Hvilke tanker setter ingressen i gang? Hva tror dere nå teksten handler om? Får dere lyst til å lese utdraget? Hva tror dere at dere kommer til å like og mislike?

### B. UNDERVEIS:

Be elevene notere stikkord i en leselogg mens de leser. Det kan være:

- Noe de synes er godt skildret
- Noe de synes er med på å gjøre utdraget spennende
- Noe de synes er overraskende, virker rart eller ulogisk
- Noe de legger spesielt merke til
- Noe som gir dem lyst til å lese videre?

### C. ETTER:

#### 1. Min leseopplevelse

Individuelt arbeid.

Be elevene fortelle hvordan de opplevde teksten ved hjelp av de faste uttrykkene under. La dem velge ut noen av uttrykkene og fortsette setningene. Prøv også å gi en forklaring ved å bruke ordet 'fordi'.

- a. Da jeg leste, la jeg merke til...
- b. Jeg synes at...
- c. Jeg likte godt da...
- d. Jeg ble irritert over...
- e. Det gjorde inntrykk på meg at...
- f. Hvis jeg var...
- g. Jeg ble skuffet over...
- h. Jeg ble overrasket over...

i. Slutten var...

j. Fordi...

## 2. Finn argumenter.

### Gruppesamtale.

Lag grupper på 4-5 elever og la dem snakke sammen om hva de synes om utdraget. Liker de utdraget? Hva er bra og hva er ikke så bra med teksten, hva kunne ev. vært bedre? Begrunn synspunktene. Be elevene lage en liste over de tingene som er med på å gjøre teksten god (argumenter *for*), og en liste over ting som trekker ned (argumenter *mot*). Be elevene skrive så mange fordeler og ulemper som de klarer.

## 3. Debatt i gruppe

### Gruppesamtale.

Del gruppene fra oppgaven over i to. Den ene halvparten tar listen med argumenter *for* og den andre med argumenter *mot*. Elevene med argumenter *for* settes sammen med en annen gruppe med argumenter *mot*. Førstnevnte skal argumentere for at teksten er god, sistnevnte skal argumentere *mot*. Kjør debatt.

## 4. Diskusjon i hel klasse

### Klassesamtale.

Klassen diskuterer utdraget: Liker elevene teksten? Synspunktene må begrunnes.

Klassen vurderer begrunnelsene og noterer de beste argumentene for og mot på tavlen, for eksempel 5 gode argumenter for og 5 gode argumenter mot. Hvis klassen har gjennomført opplegget om litterær kvalitet, kan argumentene med fordel sammenliknes med de 5-10 kriteriene fra konklusjonen og diskuteres: Henger argumentene sammen? Kan de kombineres? Støtter de hverandre eller trekker de i ulik retning?

*Katakombens hemmelighet* var blant de fem nominerte til Uprisen 2014.

Diskusjonen over er et eksempel på oppgavetyper vurdering eller kritisk lesing. Den kan derfor fungere som forarbeid hvis elevene f.eks. skal skrive en bokanmeldelse. Eksempler på anmeldelser av *Katakombens hemmelighet* – autentiske modelltekster skrevet av ungdomsskoleelever i forbindelse med Uprisen 2014 – finnes på [uprisen.no](http://uprisen.no). Her finnes det også en modell som kan fungere som støtte i arbeidet med bokanmeldelser: «Hvordan skrive en anmeldelse». Se også side 8 i denne lærerveiledningen.

Diskusjonen kan også inngå som forberedelse til deltagelse i årets klassekonkurranse. Ved å anmelde årets tXt-antologi, *Handling bak ordene*, kan klassen vinne forfatterbesøk eller bokpakke med god samtidslitteratur. Detaljer om konkurransen og de øvrige konkurransene finner du på [tXt.no](http://tXt.no), og på siste side i årets tXt-antologi.

Dersom arbeidet med utdraget fra *Katakombens hemmelighet* har vært vellykket, er det også mulig å se én av de interessante boktrailere som er laget til boken. Boktraileren som sjanger tas opp i et eget opplegg senere i denne lærerveiledningen (s. 20-21). Dermed vil arbeidet med utdraget også kunne knyttes til flere kompetansemål.

Opplegget dekker følgende kompetansemål:

- samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering

- delta i diskusjoner med begrunnede meninger og saklig argumentasjon
- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangere og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger

## Hvordan snakke om det som er vanskelig i *Easy*?

I utdraget fra *Easy* er det noen temaer som kan oppleves som vanskelige å arbeide med i klassen. Hovedpersonen har opplevd et voldtektsforsøk, og det er noe som preger henne gjennom hele boka.

Handlingen i selve utdraget foregår på et utested, hvor hovedpersonen etter å ha drukket drinker med venninnene møter en gutt på dansegulvet. I scenen hvor de to danser, beskrives jentas opplevelse av å tiltrekkes av dansepartnerens kropp – og samtidig hennes følelse av å miste kontroll over situasjonen. I utdraget møter leseren både alkohol, sterke følelser og seksuelle referanser.

Scenen på dansegulvet, og beskrivelsen av hvordan jenta opplever den, er viktig for leserens forståelse av boken, hvordan hun lever med og bearbejder de vonde følelsene etter voldtektsforsøket. *Easy* er en kjærlighetshistorie, hvor dette alvorlige temaet hele tiden ligger under.

Det er en ungdomsbok og tema den tar opp, som det å ta valg når det kommer til alkohol og det å sette grenser overfor egen kropp, er noe svært mange av elevene vil forholde seg til i nær framtid.

Vi mener dette er tema – blant andre alvorlige tema – som det er viktig at ungdom får muligheten til å møte på i litteraturen og som det går an å ta opp i forbindelse med lesing av utdraget i en klassesituasjon. Litteratur kan åpne for å diskutere temaer på en måte vi ellers ikke får gjort. Når elevene snakker med utgangspunkt i litteratur kan de snakke om vanskelige ting gjennom en tredjeperson, noe som åpner diskusjonen.

Om du velger å la elevene jobbe med utdraget og diskutere det i klasserommet eller om du foretrekker å gi elevene mulighet til å selv velge om de vil lese utdraget på egenhånd etter en kort introduksjon av hva den handler om, er opp til deg.

Dersom du velger å diskutere utdraget i klassen, går det an å ta utgangspunkt i spørsmål som:

- Hvor gamle tror dere hovedpersonene er?
- Hvorfor tror dere Erin vil ha henne med ut?
- Vil Jacqueline egentlig være med ut? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Synes dere Jacqueline burde vært flinkere til å si fra?
- Hva tenker dere om forholdet mellom de to venninnene Erin og Jacqueline?
- Hvordan opplever dere scenen på dansegulvet? Liker hun gutten?



## Opplegg til utdrag fra *Den onde arven* av Thomas Enger

### A. FØR:

#### Klassesamtale

Diskuter i fellesskap hva som gjør en tekst god. Bruk ev. opplegget om litterær smak og kvalitet over.

Bli enige om hvilke kriterier dere skal se etter før dere leser. Be elevene skrive ned disse kriteriene slik at de har dem tilgjengelig.

### B. UNDERVEIS:

Elevene leser teksten med kriteriene foran seg og noterer i en leselogg i hvilken grad teksten lever opp til kriteriene. Er det behov for andre kriterier? Noter også spørsmål til teksten.

### C. ETTER:

1. Svar på spørsmål i plenum.

#### Klassesamtale

Diskuter spørsmål til teksten samlet – slik at alle er enige om tekstenes innhold.

2. Personlig mening.

#### Individuelt arbeid.

Alle får fem minutter for å notere ned tre positive og tre negative argumenter om teksten. Hva er bra, og hva er mindre bra? Begrunn svaret.

3. Diskusjon for og mot.

#### Grppesamtale.

Diskusjon med sidemann der man presenterer argumentene sine for og mot. Alle får mulighet til å justere argumentene.

4. Diskusjon i hel klasse:

#### Klassesamtale.

Thomas Enger vant Uprisen i 2014 for *Den onde arven*.

-Synes dere boken fortjente å vinne prisen? Hvorfor/hvorfor ikke?

Les juryens begrunnelse på nettsidene: [uprisen.no](http://uprisen.no). Begrunnelsen finnes også i heftet, «Uprisen – årets ungdomsbok», som følger med årets tXt-aksjon.

Prøv å finne ut hvilke kriterier Uprisen-juryen la til grunn.

-Finner dere igjen noen av de kriteriene som dere kom frem til?

-Er det noen som dere savner?

-Trenes det en pris der ungdommen selv sier sin mening om ungdomslitteraturen?

Opplegget dekker følgende kompetansemål:

- samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering
- delta i diskusjoner med begrunnede meninger og saklig argumentasjon
- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangere og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger

## Opplegg til utdrag fra *The Rise and Fall of Gøran Trovåg* av Gaute M. Sortland

### A. FØR:

#### Klassesamtale

Be elevene se på omslaget.

NB: Det er meningen at elevene bare skal lytte til utdraget - ikke lese - og det kan derfor være en fordel å lyse omslaget opp på en projektor.

Hva forteller omslag og tittel om innholdet?

Boken har en engelsk tittel. Hva betyr tittelen? Hvorfor tror dere forfatteren har valgt en slik tittel? Stuart/Gøran Trovåg er med i et band. Hva slags band tror dere det er, og hvordan tror dere at de høres ut?

### B. UNDERVEIS:

Elevene tar notater mens de hører på lydfilen som hører til utdraget fra *The Rise and Fall of Gøran Trovåg*. Lydfilen er - i likhet med lydfilen til alle de andre utdragene - å finne på tXt.no. Det kan være lurt å spille av lydfilen 2 ganger.

### C. ETTER:

#### 1. Skriv et sammendrag

Individuelt arbeid.

Elevene skriver et sammendrag av utdraget på bakgrunn av notatene sine.

#### 2. Sammenligne sammendrag

Gruppesamtale.

Når tiden er ute og de er ferdige, skal elevene sette seg i grupper på 2-3 elever og sammenligne sammendragene de har skrevet. Har de skrevet det samme? Hva er ev. forskjellig? Har de fått med det viktigste?

Hvordan er det å skulle skrive sammendrag av en tekst uten å lese - bare lytte?

Opplegget dekker følgende kompetansemål:

- delta i diskusjoner med begrunnede meninger og saklig argumentasjon
- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangre og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger

- lytte til, oppsummere hovedinnhold og trekke ut relevant informasjon i muntlige tekster

## Opplegg til utdrag fra *Død manns kiste* av Johan B. Mjønes

### A. FØR:

Klassesamtale.

- Hva er det som gjør en tekst spennende å lese?
- Hvor viktig er handlingen for at en tekst skal være god?
- Må det skje noe dramatisk?
- Hvor viktig er det med konflikter som setter i gang tanker og følelser hos de sentrale personene i teksten (såkalt indre handling)?
- I hvilken grad kan forventningen om at noe skal skje være med å gjøre en tekst spennende?

Hvis læreren mener utdraget kan bli en utfordring for elevene eller ønsker å konkretisere diskusjonen, kan det være en fordel å ta mer direkte utgangspunkt i utdraget og gi en kort innføring i teksten (uten spoilere). Dette kan skje ved at læreren introduserer til personer og handling eller ved å la elevene studere tittel og bokomslag og lese ingressen.

### B. UNDERVEIS:

Elevene noterer tanker i leselogg:

- Hva er det egentlig som skjer i utdraget. Hva er handlingen?
- Når er utdraget på sitt mest spennende? Hvorfor?
- Er det noe jeg lurer på, ikke forstår eller som gjør meg nysgjerrig?

### C. ETTER:

#### 1. Handling og spenning

Gruppearbeid.

Be elevene presenter tankene sine for hverandre i grupper på 3-4 og diskuter:

-Hva er det som skjer i *Død manns kiste*?

Be deretter elevene se på sitatene under, lese dem og nummerere dem etter grad av spenning.

Skriv 1 foran det mest spennende sitatet, 7 foran det minst spennende osv.

Elevene velger deretter det sitatet som de synes er mest spennende (nummer 1). Hva er det som gjør at dette sitatet er mest spennende? Forklar. Er gruppen enig? Be dem sammenlikne med de tankene de hadde mens de leste utdraget i sin helhet.

Gruppeleder noterer og etterpå presenterer gruppene i plenum hva de har kommet fram til.

- «Men de fulgte båten, for det kunne komme, det kunne komme og guttene satt i båten, så framover, lot vinden ruske i håret, mens de begge tenkte det samme, for de kunne finne, de skulle finne.»

- «Paul signaliserte til Leif at de skulle være forsiktige. De visste begge om falne trestammer som kunne skjule enorme krefter av opplagret energi, og de hadde lært at det også kunne være tilfelle med skipsvrak. En forandring, en ørliten vektendring, og krefter som stod i spenn kunne frigjøres med katastrofalt resultat.»
- «Han kunne svømme inn. Han kunne bare ... Hjertet begynte brått å banke hardt. Pusten ble hektisk. Luftboblene stod hvite rundt ham og han trakk seg tilbake. Paul ville inn, han kjente en draging, men turte ikke. Og han visste at det var galt, man skulle ikke bare svømme inn i uregistrerte vrak. Man skulle ikke det.»
- «Leif kjente pulsen øke idet han entret vraket. Den roet seg imidlertid igjen straks han var innenfor. Leif syntes selv det var litt rart, men hver gang han gjorde noe som var på grensen, eller over, noe som var farlig eller på andre måter overskridende, kjente han en merkelig ro komme over seg.»
- «Det åpnet seg lenger framme, men han så ikke til hva. Mørket ble stadig tettere mens han fortsatte innover.»
- «Leif stoppet opp. Han kjente et sug, som om noe trakk i ham, som om det ble en strøm i skipet, som om døren han hadde åpnet skapte gjennomtrekk. Han følte det som om han ble sugd inn i rommet, sugd inn i mørket. Leif slapp taket i dørkarmen og lot seg trekke med strømmen. Lykten sveipet over rommet mens han gled stille innover, og da så han en skygge.»
- «I løpet av sekunder var han like blind som om han hadde vært uten lys. Hjertet banket, pustet gikk fort, og så traff han veggen på den andre siden av rommet.»

Sitatene kan blåses opp på en projektor eller skrives ut til elevene.

Skriveoppgave

Individuelt arbeid.

Skriv neste kapittel i *Død manns kiste*, eller skriv avslutningen på fortellingen.

Hvis dere har mer tid til rådighet, kan det være en god idé å jobbe med *Død manns kiste* og *Boy Nobody* samtidig og sammenlikne handling og spenning i de to tekstene. Etterlesing og skriveoppgave kan da foregå slik:

#### **ETTER:**

##### 1. Sammenlikning av *Død manns kiste* og *Boy Nobody*

Grppesamtale.

Presenter tankene deres for hverandre og diskuter:

-Hva er det som skjer i *Død manns kiste*?

-Hva er det som skjer i *Boy Nobody*?

-I hvilket utdrag mener dere det er mest handling?

-Hvilket utdrag synes dere er mest spennende? Hvorfor?

-Er dere enige eller uenige?

-Gruppeleder noterer og etterpå presenterer gruppene i plenum hva de har kommet fram til.

## 2. Skriveoppgave

Individuelt arbeid.

Velg ett av utdragene, enten *Død manns kiste* eller *Boy Nobody*.

Skriv neste kapittel i boka utdraget er hentet fra, eller skriv avslutningen på fortellingen.

Opplegget dekker følgende kompetansemål:

- delta i diskusjoner med begrunnede meninger og saklig argumentasjon

- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangre og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger

- skrive kreative, informative, reflekterende og argumenterende tekster på hovedmål og sidemål med begrunnede synspunkter og tilpasset mottaker, formål og medium samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering.

## Opplegg til utdrag fra *Så vakker du er* av Brynjulf Yun Tjønn

### A. FØR:

Klassesamtale.

Be elevene se på omslaget.

Hva forteller omslaget? Hvilken følelse eller stemning får dere når dere ser på bildet? Hva sier tittelen? Hva tror dere boka handler om ut fra omslag og tittel?

*Så vakker du er* handler om at noen som står deg nær får kreft, men er samtidig en bok om kjærlighet og om det å være forelsket.

Hvilke forventninger har elevene til en bok som forsøker å beskrive to så forskjellige følelser samtidig? Kjenner de seg igjen i det å skifte fort mellom å være trist og glad og kanskje til og med iblant være begge deler samtidig?

### B. UNDERVEIS:

Sitatlogg.

Velg en eller flere sammenhengende setninger som gjør inntrykk på deg. Det kan f.eks. være fordi setningene er:

- triste
- vakre
- overraskende
- presise
- velskrevne
- skrevet slik at stemningen i utdraget kommer tydelig frem
- en god skildring/beskrivelse
- et vendepunkt i teksten

### C. ETTER:

Velg det sitatet du liker best og skriv en skjønnlitterær tekst der du bruker det sitatet du har valgt.

(Opplegget kan også gjennomføres med utgangspunkt i et annet utdrag fra antologien.)

Oppgaven dekker følgende kompetansemål:

*- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangre og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger*

*- skrive kreative, informative, reflekterende og argumenterende tekster på hovedmål og sidemål med begrunnede synspunkter og tilpasset mottaker, formål og medium*

## Opplegg til utdrag fra *Alt jeg sier er sant* av Lisa Bjärbo

### A. FØR:

Klassesamtale.

Diskusjon av hva elevene synes om tittelen.

-Snakker dere alltid sant eller hender det at dere drar en hvit løgn? Er det visse situasjoner som frister til å pynte litt på virkeligheten? Gi eksempler og forklar.

Se på bildet på bokomslaget.

-Hvilket inntrykk får dere av Alicia, den unge jenta som forteller historien? Hva tror dere det har å si for emnet og for måten det fortelles på?

### B. UNDERVEIS:

Be elevene notere stikkord om:

-Alicia og forholdet hennes til de andre personene.

-Måten hun ordlegger seg på og måten teksten er skrevet på.

-Ting du reagerer på eller lurer på.

### C. ETTER:

1. Snakk om stikkordene dine med sidemannen.

Grppesamtale.

2. Diskuter utdraget i klassen.

Klassesamtale.

Ta gjerne utgangspunkt i spørsmålene under:

-Når i utdraget skjønner dere hva det er Alicia vil?

-Hva synes dere om Alicias beslutning?

-Hvorfor vil hun dette? Hva tror dere er årsaken?

-Hvordan synes dere at hun presenterer sin beslutning?

-Kan dere tenke dere en bedre måte å presentere det på? Et bedre tidspunkt?

-Hvorfor tror dere bestevenninnen hennes, Fanny, reagerer så kraftig?

-Er dere enige med Alicia i at Fanny oppfører seg som en 'ekte drama queen'?

-Hvordan tror dere at det vil gå med vennskapet deres?

-Hvordan tror du foreldrene hennes vil reagere?

-Hva tenker dere om slutten?

-Hvordan forstår du tittelen, *Alt jeg sier er sant*?

-Hvordan ville familien din reagert? Vennene dine? Kjenner du noen som ville godtatt det?

-Kan dere se for dere situasjoner der dette kunne være en riktig avgjørelse/beslutning?

3. Skriveoppgave.

Skriv scenen der Alicia besøker bestemor fra bestemorens synsvinkel.

Oppgaven dekker følgende kompetansemål:

- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangre og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger



- skrive kreative, informative, reflekterende og argumenterende tekster på hovedmål og sidemål med begrunnede synspunkter og tilpasset mottaker, formål og medium

## Opplegg til utdrag fra *Goliat* av Tom Gauld

Tekst og bilde

### A. FØR:

Klassesamtale.

Lærer forklarer ord og begreper, f.eks. *filister* og *papyrus*. Deretter leser klassen bibelteksten om David og Goliat i første Samuelsbok, kapittel 17. Legg merke til hvordan Goliat blir framstilt:

<http://www.bibel.no/mobile/nettbibel.aspx?book=1SA&chapter=17>

- Hvorfor tror dere Tom Gauld har valgt å tegne denne versjonen av historien?
- Se på forsidebildet og tittelen. Hvorfor er ikke David med i tittelen? Hvorfor heter den bare Goliat?
- Hvordan synes dere Goliat ser ut på bildet? Hvordan framstilles han?

### B. UNDERVEIS:

Be elevene lese utdraget fra *Goliat* og skrive noen stikkord til følgende spørsmål:

- Hvordan framstilles Goliat?
- Liker du ham? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvordan får forfatteren fram størrelsen hans?
- Hva tenker Goliat om det hemmelige oppdraget?
- Er det noe som overrasker deg?
- Hvorfor tror du Goliat besvimer?

### C. ETTER:

1. Klassediskusjon.

Elevene tar i bruk notatene dine og deler tankene sine med klassen.

Diskuter likheter og forskjeller mellom framstillingen av Goliat i bibelteksten og tegneserieutdraget:

- Hvilken Goliat liker dere best? Hvorfor?
- Hva har tegneserieforfatteren gjort for å få fram likhetene og forskjellene?
- Skiller utdraget *Goliat* seg fra andre tegneseriene dere kjenner? I så fall hvordan?
- Hvorfor tror du Tom Gauld har valgt å bruke tegneseriesjangeren på denne måten.

Les følgende utsagn fra en anmeldelse av *Goliat*:

*"Goliath shows us once again that a story is all about point-of-view. What if Goliath had been put up to his task? What if he was chosen to frighten the Israelites because of his size, but was really a nice guy underneath all that armor and weapons?"*

- Hva tror dere anmelderen mener her? Er dere enige/uenige?

Senere i den samme anmeldelsen står det:

*"(...) Many say that less is more, and with Gauld's art that is truly the case."*

-Hva tror dere anmelderen mener med «less is more»?

-Er dere enig eller uenig med anmelderen? Hvorfor?

## 2. Individuelt arbeid eller i små grupper: Lag tegneserie

Elevene lager sin egen tegneserie basert på utdrag fra en kjent fortelling slik Tom Gauld gjorde med *Goliat*.

Det går for eksempel an å ta utgangspunkt i en av disse fortellingene:

*Terje Vigen*: <http://www.stopeskien.no/lbsens-verker/Terje-Vigen-1861>

*Jobs bok*: <http://www.bibel.no/Nettbibelen?book=JOB>

*Smørbukk*: <http://runeberg.org/folkeven/051.html>

Eventuelt går det an å ta utgangspunkt i ett av utdragene fra *Handling bak ordene*.

Her finner du tips til hvordan man kan lage tegneserie: <http://foreningenles.no/skrivetips/tegneserie>

Opplegget dekker følgende kompetansemål:

- beskrive samspillet mellom estetiske virkemidler i sammensatte tekster, og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder
- delta i diskusjoner med begrunnede meninger og saklig argumentasjon
- planlegge, utforme og bearbeide egne tekster manuelt og digitalt, og vurdere dem underveis i prosessen ved hjelp av kunnskap om språk og tekst
- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangere og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger

## Opplegg til utdrag fra *Boy Nobody* av Allen Zadoff

Boktrailer

### A. FØR:

Klassesamtale.

Boktrailer er en sjanger som brukes for å markedsføre nye bøker. Det er spesielt de store forlagene som lager slike boktrailere og inspirasjonen kommer fra måten filmselskapene markedsfører filmer på.

Se boktrailere til *Boy Nobody*:

<http://www.youtube.com/watch?v=cJJ25uwler8>

<https://www.youtube.com/watch?v=8kTLh2u5BP4>

Diskuter deretter:

-Hvilke virkemidler er brukt? Lydeffekter, bilder, stemmebruk?

-Blir dere påvirket? Får dere lyst til å lese boka? Hvorfor/ hvorfor ikke?

### B. UNDERVEIS:

Be elevene lese utdraget fra *Boy Nobody* og notere stikkord mens de leser:

Tenk på virkemidlene (for eksempel lydeffekter, bilder, stemmebruk)

-Er det noe som ikke kommer fram i boktraileren?

-Er det noe mer du ville hatt med eller gjort annerledes? Hvorfor?

-Synes du boktraileren passer til utdraget? Hvorfor eller hvorfor ikke?

### C. ETTER:

1. Bruk notatene dine og del tankene dine med klassen.

-Har dere kommet fram til de samme tingene? Er dere enige/uenige?

-Er det noen som har lagt merke til noe eller som har gode ideer du ikke hadde tenk på? Skriv dem ned!

2. Gå sammen i par eller i grupper.

Se også disse boktrailerne som er laget i forbindelse med lanseringen av *Katakombens hemmelighet*:

<http://www.youtube.com/watch?v=xjJqumdDGQo>

<http://www.youtube.com/watch?v=zdbtTaWAfIE>

Velg et av utdragene fra antologien og lag et manus til en boktrailer som skal få andre til å ville lese boka.

Tenk på dette:

- hvilke elementer bør være med for å få ungdom til å ville lese boka?
- hvilke virkemidler kan dere bruke (og hva er mulig å gjennomføre)?
- hvordan kan stemmebruk og måten man leser/snakker på påvirke budskapet?

Framføring:

Her er det flere muligheter. Det går an å framføre boktrailer «live» foran klassen.

Det går også an å lage en filmsnutt eller et lydklipp som dere presenterer.

Opplegget dekker følgende kompetansemål:

- *lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangre og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger*
- *beskrive samspillet mellom estetiske virkemidler i sammensatte tekster, og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder*
- *samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering*

## Opplegg til utdrag fra *Svarte-Mathilda III* av Tor Arve Røssland

### A. UNDERVEIS:

Bruk ulike digitale kilder for å finne ut mer om forfatteren, både om livet til forfatteren, hvilke bøker han har skrevet, hva han er opptatt av osv.

Forslag til nettsider:

<http://www.forfattere.no/>

<http://ingelin.no/blogg/2012/10/26/bak-bkene-tor-arve-rsland.html>

<http://jonewo.net/siste-nytt/intervju-med-tor-arve-rossland/>

### B. UNDERVEIS:

Les utdraget fra *Svarte-Mathilda III* og noter underveis.

-Er det noe du lurer på, noe som gjør deg nysgjerrig?

-Noe som gjør deg irritert, glad, sint, trist, skuffet, tankefull, overrasket, engasjert?

### C. ETTER:

Bruk det du har funnet ut om forfatteren, og tanker og notater fra lesing, som utgangspunkt for å skrive spørsmål til forfatteren, Tor Arve Røssland.

Se deretter for deg at du intervjuer forfatteren og skriv samtalen som et (fiktivt) forfatterintervju. Lag en innledning om forfatteren og fortsett deretter med de spørsmålene du har laget, fulgt av forfatterens fiktive svar som du selv finner på basert på hva du vet og tror.

Oppgaven dekker følgende kompetansemål:

*-lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangre og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger*

*-skrive kreative, informative, reflekterende og argumenterende tekster på hovedmål og sidemål med begrunnede synspunkter og tilpasset mottaker, formål og medium*

## Lag teater, film eller hørespill

Forslag til utdrag: *The Rise and Fall of Gøran Trovåg*, *Goliat* eller *Alt jeg sier er sant*

### A. FØR:

Klassediskusjon

Diskuter i klassen hva det er som skiller teater, film eller hørespill fra litteratur.

Hvor viktig er dialogen? Hvor viktig er andre effekter? Og hvordan kan man framstille det som ikke sies? Hva kan man kommunisere gjennom mimikk, kroppsspråk og tonefall? Går det an å fortelle ved hjelp av musikk eller andre lydeffekter?

### B. UNDERVEIS:

Les utdrag fra antologien som kan egne seg for dramatisering.

For eksempel: *Alt jeg sier er sant*, *Goliat* eller *The Rise and Fall of Gøran Trovåg*

Mens du leser, tenk på passasjer som egner seg til dramatisering. Her kan det være lurt å velge en passasje hvor det er flere enn en person og hvor det er dialog.

Markér med blyant eller post-it lapp i teksten.

### C. ETTER:

Gå sammen i par eller små grupper og del passasjene dere fant med hverandre.

Bli enige om en passasje dere vil dramatisere.

Skriv et lite manus med replikker, scenehenvisninger, hvilke lydeffekter dere vil bruke osv.

Øv på scenen og framfør den for klassen.

Her er det også mulig å lage kortfilm eller hørespill og presentere det for klassen.

Oppgaven dekker følgende kompetansemål:

- lese og analysere et bredt utvalg tekster i ulike sjangre og medier på bokmål og nynorsk og formidle mulige tolkninger

- samtale om form, innhold og formål i litteratur, teater og film og framføre tolkende opplesing og dramatisering

- beskrive samspillet mellom estetiske virkemidler i sammensatte tekster, og reflektere over hvordan vi påvirkes av lyd, språk og bilder

## Ekstraoppgaver:

### Skriftlige oppgaver

- Skriv en anmeldelse

Velg det av utdragene i *Handling bak ordene* som du likte aller best. Gå på biblioteket og lån boken utdraget er hentet fra. Skriv deretter en anmeldelse av boken. Du finner hjelp til å skrive en god anmeldelse på [uprisen.no](http://uprisen.no).

- Anmeld en ungdomsbok fra 2014

Flere av forfatterne bak utdragene i årets tXt-antologi er aktuelle med nye bøker i 2014. Bøkene er tilgjengelige på biblioteket. Velg en av de norske forfatterne som er med på tXt – eller en annen norsk ungdomsbok fra 2014 – og skriv en anmeldelse. Anmeldelsen kan du sende til [uprisen.no](http://uprisen.no) der du også finner en oversikt over hvilke bøker du kan anmelde og hjelp til å skrive din anmeldelse. Hvis du sender anmeldelsen før 20. desember 2014 er du både med på å bestemme hvem som vinner Uprisen – årets ungdomsbok, og deltar i konkurransen om å vinne en Mac Book Air.

- Skriv om et forfatterskap

Velg et av utdragene som du likte i årets tXt-aksjon og skriv en presentasjon av forfatteren av utdraget. Forslag til innhold: en kort beskrivelse av forfatterens biografi og hva han/hun har skrevet. Skriv om hva forfatteren er opptatt av og har skrevet om og hvorfor du synes at dette er interessant. Det kan være en god idé å presentere en eller flere av bøkene (eller utdraget fra tXt) mer grundig med vekt på din leseopplevelse.

- Skriv en skjønnlitterær tekst

Ta utgangspunkt i et av utdragene i årets tXt-antologi og skriv en fortelling med utdraget som inspirasjon. Du står fritt til å la deg inspirere av din leseopplevelse. Kanskje vil du skrive om samme tema eller skrive om noen av personene?

- Skriv en fortelling

Finn et sitat som du liker i et av utdragene i årets tXt-antologi. Ta utgangspunkt i sitatet og skriv en skjønnlitterær tekst der sitatet inngår.

### Muntlige oppgaver:

- Bokpresentasjon

Velg utdraget du likte aller best. Gå på biblioteket og lån boken utdraget er hentet fra. Les boken og presenter den muntlig med vekt på din leseopplevelse, hva du synes er bra med boken og hvordan den har gjort inntrykk. Hvis du ønsker tips til punkter du kan ha med, finner du en oppskrift her:

<http://uprisen.no/hvordan-skrive-en-anmeldelse/>

- Presentasjon av utdrag

Velg to utdrag fra tXt-aksjonen som du liker godt og som har likhetstrekk, tilhører samme sjanger, har samme tema, har personer som har gjort inntrykk på deg. Forbered en muntlig presentasjon av utdragene.



Forslag til innhold: Forfatterens biografi, andre bøker de har skrevet, bøker du synes virker interessante og hvorfor. Presenter også de valgte utdragene og forklar hvorfor du mener de har likhetstrekk, hvorfor de tilhører samme sjanger osv. Ta med hvordan tekstene har gjort inntrykk på deg og hvorfor.

### Tips til videre lesing om leseglede og litterær kompetanse:

Hennig, Åsmund, *Litterær forståelse. Innføring i litteraturredaktikk*. Gyldendal, Oslo 2011

Lillevangstu, Marianne, Elise Seip Tønnesen og Hanne Dahll-Larssøn (red.),  
*Inn i teksten – ut i livet. Nøkler til leseglede og litterær kompetanse*. Fagbokforlaget 2007

Kverndokken, Kåre (red.), *Gutter og lesing*. Fagbokforlaget 2013

<http://www.udir.no/Utvikling/Ungdomstrinnet/Lesing/Ressurser/Lesing-i-norsk1/Hvordan-gjennomfore-litterare-samtaler/>